

SEMINARI EDUCACIÓ

Educar-se en veu de dona

EMÍLIA OLIVÉ VIDAL

SOCIETAT CATALANA DE FILOSOFIA
eov43@telefonica.net

Aquest text tanca el cicle del curs que ha “pensat l’educació filosòfica-ment” i pel títol es percep que els dos eixos que l’articulen són, lògicament, l’educació i la dona, però pel mig hi ha el pronom reflexiu *-se* que aquí vol ser central perquè ens permet relligar els dos conceptes. Per una banda, ens remet directament a la filosofia, entesa sobretot com a reflexió, com aquell discórrer de la ment que retorna (*redditio*) sobre si mateix i cava en profunditat (com també fa el moviment d’educar); i per altra banda, ens porta sobre *qui* la realitza perquè la fletxa del pensar recau emmiralladament sobre el propi subjecte. Per tant, amb el *-se* es vol posar l’accent sobre com les dones ens hem educat en la filosofia des del gènere de manera re-flexiva i autocentrada, autodidactament, si se’n permet l’expressió. La idea no és abordar l’educació des de la filosofia (què i com hauria de ser), sinó la filosofia des de l’educació que hem rebut i com les dones l’hem haguda de desconstruir primer i refer després. Amb aquesta intenció, pretenc abordar la filosofia des de l’ecosistema educatiu –que inclou les classes rebudes com a alumna i les impartides com a professora–, però també la participació que fem les dones en els contextos acadèmics més diversos. I arreu posar-hi la perspectiva dels “ulls de gènere” per revisar la dialèctica de la presència-absència de les dones en aquests contextos. De tot això en vull parlar fugint de l’abstracció i exposant des de la vivència com s’arriba a això de ser *filòsofa*, com es forja una autoconsciència filosòfica en femení (i feminista). Dit de manera hegeliana i una mica romànticament, m’agradaria resseguir-la com la història d’una de les seves possibles “figures de consciència escindides”.

Introducció. La meva vivència

Mentre preparava el text que la Marta Palacín m’havia encomanat, se’m va creuar, com un llamp, el magnífic relat de Kafka, *Informe per a una acadèmia* (de l’any 1917), aquell relat irònic i sinistre en què una mona exposa davant dels acadèmics de ciències el prodigi de la seva forçada humanització.

Abans de començar, els adverteix que “amb aquestes paraules exposaré la línia mestra per la qual algú que fou una mona s’incorporà al món dels humans i s’hi instal·là fermament”.¹ *Per què em va venir al cap aquest relat és el tema genuí d’aquest text.* En efecte, ¿qui és avui la mona ensinistrada i educada, o si ho preferim “humanitzada”, i qui l’acadèmia que l’escolta? ¿Qui és la que us parla ara i aquí: un ésser humà, un home, una dona, potser algú que no es pot classificar, un “monstre” com la mona de Kafka?² O encara més, ¿en qualitat de què se m’ha convidat: com a professora, com a feminista, com a filòsofa? I vosaltres, lectors, què podeu esperar d’aquest text –en el doble sentit que instaura la coneguda pregunta kantiana: com a objectiu i alhora esperança i il·lusió?

Comencem provant de respondre algunes preguntes (encara que no podré amb totes). Primer em presento com a *dona*: sé que ho soc. Des que tinc consciència, la societat m’hi ha considerat sempre i d’una manera tan evident que no m’ha calgut ni pensar-ho. Però potser avui una afirmació tan taxativa sí que demana justificació, avui que les identitats estan en qüestió –en especial les sexuals i de gènere, que la Butler i el Preciado (per exemple) ens conviden a revisar i fluidificar. És cert que tota definició és limitació, voluntat de demarcació i de normalització, i corre el risc de fer-nos caure en essencialismes i reduccionismes incòmodes; tanmateix, a mi el gènere femení m’ha acompanyat de bracet com una segona naturalesa. Diu el tòpic de la Beauvoir que “la dona no neix, es fa”, però també admet que la societat considera que és una mena de destí que la biologia ens eximeix d’haver de justificar i que la cultura ha reblat amb uns patrons estereotipats. Per això, amb tots aquests problemes, no gens banals, diguem que soc una dona que es reconeix com a tal.

Si presentar-se com a dona ja és complicat, voler-ho fer com a *filòsofa* encara ho és més. Perquè si el meu ser-dona no és quelcom senzill però podria semblar evident, ser-filòsofa no ho és gens. La tradició filosòfica en ple certifica que ambdues condicions són mútuament contradictòries: o ets dona o ets filòsof, però no pots pretendre ser les dues coses alhora (sembla que s’exclouen mútuament, segons la inexorable lògica aristotèlica del terç exclòs!). Voler ser-filòsofa és un oxímoron, i històricament, una mena de monstruositat. Ja ens recordava Virginia Woolf que la condició de monstre ens persegueix des de sempre, “hi ha un instint masculí fort i impossible d’er-

1. Kafka, Franz (2015). *Informe para una academia y otros escritos*. Madrid: Ediciones Akal, p.16. [Les trad. catalanes són meves.]
2. Per cert, a propòsit d’aquest monstre que és (soc?) la mona kafkiana, us convido a llegir el text de Paul B. Preciado (2020) que li fa un homenatge amb la intenció de desbordar els gèneres: *Yo soy el monstruo que os habla. Informe para una academia de psicoanalistas* (Barcelona: Editorial Anagrama); un text que els lacanians parisencs, escandalitzats, no van deixar-li acabar de llegir!

radicar que diu que una dona [jove] instruïda, o inclús experta, és el *monstre* més intolerable de la creació”.³ Tots els llargs anys de formació acadèmica en història de la filosofia a l’institut i a la universitat només han fet que reforçar aquesta disjuntiva.

Mai, ni per error, la referència a una pensadora en les classes rebudes, així en femení; la historiografia oficial ens deia que no n’hi havia i si alguna hi apareixia, ho feia en qualitat d’anomalia, d’exccepcionalitat, com la “mona” del relat kafkià. La causa per la qual el cànon filosòfic occidental exclouïa i exclou sistemàticament les filòsofes dels seus textos és una sòlida construcció patriarcal de la societat i del coneixement que aquesta genera, en la qual trobem un conjunt de doctrines que els filòsofs canònics han promogut sobre quin ha de ser el *no-lloc* de les dones en filosofia i per què. I ¿què és el que els filòsofs diuen de nosaltres? Com que ho coneixem prou bé de les nostres lectures, només he escollit tres exemples d’aquest *corpus* doctrinal misogin. En principi, no sortim de la Il·lustració, que en va plena.

El prologuista (de l’edició castellana de l’any 46 i mantingut intacte en l’edició del 82) qualifica l’obra de Kant *Observacions sobre el sentiment del bell i del sublim* (1764) de “encantador tratadito”, perquè està farcit de “delicadas ocurrencias, certeras observaciones y agudas críticas” pel que fa a les qualitats filosòfiques i estètiques dels dos sexes. El capítol tercer, titulat “Sobre la diferència entre el sublim i el bell en la relació recíproca d’ambdós sexes”, li està íntegrament dedicat. Apel·lant als principis de la naturalesa (les “inclinacions sexuals”), Kant estableix una màxima *a priori* que diu: “El bell sexe té tanta intel·ligència com el masculí, però és una intel·ligència bella; la nostra ha de ser una intel·ligència profunda [és a dir: noble i sublim]”.⁴ La qualitat (la diferència sexual), que no la quantitat, ha dictat la nostra sort, perquè una ment bella no està capacitada per a la reflexió abstracta de la filosofia, i si s’hi dedica potser caldria que es deixés una “bona barba per donar al seu rostre l’expressió de profunditat que desitja”. Kant recomana també a les dones que faran bé de no caure en la “vanitat” de voler-se dedicar a Descartes, Newton o la història, perquè quan la seva intel·ligència es vegi superada per les dificultats, aleshores hauran de recórrer a l’auxili benèvol de la “noble” intel·ligència masculina. Tot per no voler assumir que “la seva filosofia no consisteix en raonaments, sinó en la sensibilitat”! El capítol conforma arreu una mena de catàleg de les qualitats que acompanyen ambdós sexes; i a nosaltres, que som el “sexe bell” (*das schöne Geschlecht*), ens pertoqueu: bellesa, bondat, infantilisme, puerilitat, jovialitat, amabilitat, loquacitat, tendresa,

3. Woolf, Virginia (2019). *Matar l’àngel*. Barcelona: Angle Editorial. “Dues dones” (1927), p.44.

4. Kant, Immanuel (1982). *Observaciones sobre el sentimiento de lo bello y lo sublime*. Madrid: Espasa-Calpe (per a totes les cites, vegeu p.45-46; 47; 49 [63; 52]). [La trad. cat. és meua.]

delicadesa, neteja... I allà on no arriba la intel·ligència arriba la nostra sensibilitat per a la bellesa física i moral, raó per la qual quan a una dona se la qualifica com a “ximpleta”, “l’expressió ben entesa, pot significar també una adulació carinyosa”.

Tanmateix qui s’emporta el premi, pel desvergonyiment dels seus prejudicis misògins, és un altre filòsof il·lustrat, Jean-Jaques Rousseau. Al llibre V de l’*Emili o de l’educació*, dedicat a l’educació de Sofia, tematitza magistralment la política de la *diferència sexual* quan sosté que, per naturalesa, “la dona és home” perquè la “màquina” del cos és idèntica “excepte en tot el que fa referència al sexe”.⁵ I és aquesta diferència sexual la que condiciona absolutament totes les seves qualitats racionals, morals i rols socials; el catàleg torna a ser esfereïdor: feble, dèbil, passiva, nascuda per a la bellesa, per satisfer els desitjos de l’home i per a la reproducció (maternitat), astuta però incapaç de “veure res fora d’ella mateixa”. Un ésser que porta la marca de l’heteronomia perquè el valor de la seva persona depèn absolutament del reconeixement de l’altre, “dels judicis dels homes” i de l’opinió pública i social que se’n tingui. I pel que fa a la qualitat més important per a la filosofia, Sofia, que només posseeix un “raó pràctica”, és del tot inútil que provem d’educar-la en “la recerca de les veritats abstractes i especulatives, en els principis i els axiomes de les ciències, en tot el que tendeix a generalitzar les idees”. Quan Rousseau es pregunta retòricament: “Són capaces les dones d’un raonament sòlid?”, d’antuvi sabem la resposta. Allunyada de “l’home de geni” que raona, Sofia només està avesada a “observar” i, “per dir-ho així, a [elaborar] una moral experimental, mentre que els homes l’eleven a sistema”. La virtut intel·lectual de les dones és, senzillament, la ignorància, la benedicció del marit que vulgui fer de Pigmalí: “Oh, l’amable ignorància! Afortunat aquell que estigui destinat a instruir-la! Ella no serà professora del seu marit, sinó deixeblla... Per a ell serà molt més valuosa que si fos sàvia, perquè li permetrà el plaer d’ensenyar-li-ho tot”. Si Sofia gosa desafiar aquesta ignorància, aleshores esdevindrà un “flagell (...) ridícul i justament criticat” per tothom, perquè usar la intel·ligència li suposa “fer-se home” i abandonar el destí natural que li prescriu que “la seva dignitat consisteix a ser ignorada; la seva glòria rau en l’estimació del marit, i els seus plaers, en la felicitat de la família”. I conclou amb una amenaça que les dones hem de prendre molt seriosament: “Tota noia lletrada restarà soltera tota la vida quan a la terra només hi hagi homes de seny”. És innegable que a l’hora de disciplinar Sofia, Rousseau és un magnífic exemple de les estratègies foucaultianes del *Vigilar i castigar*!

5. Rousseau, Jean-Jacques (1985). *Emili o de l’educació*. Vic: Eumo Editorial (per a totes les cites, vegeu p.469; 470; 512; 479-480; 498; 512; 506; 513; 546; 544-545).

Finalment, fora de la Il·lustració es fa difícil resistir la temptació de no referir-se a Nietzsche, el més cridaner i provocador de tots els “mestres”, també en les seves opinions misògines sobre les dones (a excepció potser de Schopenhauer?). Només esmentaré el passatge més arquetípic i explícit, aquell conegut aforisme del *Zaratustra*: “De les dones velles i de les joves”⁶, en què conversa amb una vella a qui li recorda que l’home s’educa per a la guerra i la dona és el seu repòs, i aleshores la dona vella li correspon amb la recomanació de no oblidar el fuet si freqüenta la companyia de les dones.

En resum, pel discurs misogin dels tres autors, és clar que la diferència sexual femenina és l’estigma qualitatiu que dificulta que puguem exercir la plena racionalitat. Per això, el món del pensament i de la raó és un monopoli de la masculinitat “amb barba”, i nosaltres sempre hi som considerades com a intruses (“l’estrangera”, que en diria la novel·la de Beauvoir). En aquest sentit, l’esmentada manca de referents en la història venia a reforçar aquesta evidència que la filosofia és “cosa de homes”, tal com deia l’anunci d’un antic conyac que es feia dir *Soberano* (que sempre m’ha semblat un nom molt escaient per ser tan políticament patriarcal!).

L’adopció de l’universal masculí

Davant aquesta tradició tan contundent, quan una *dona* es disposa a dedicar-se a la *filosofia* –com a estudiant o professora–, se li planteja un dilema: com conciliar les dues coses en la vida d’una pensadora? Aleshores, el mecanisme d’assimilació es dispara: el desig hegel·lià de ser reconeguda per qui et desautoritza i denigra fa que molt sovint es prengui una posició automàtica i inconscient que diu: per tal d’esdevenir “filòsof” (així, en masculí) cal oblidar-se de ser dona, fer callar la pròpia veu –que argumenta, debat i rebut, critica i protesta– i adoptar-ne una altra d’impròpia, una racionalitat masculina poderosa i valuosa per a la tradició. Si l’opció és ser filòsof o quedar exclosa del *lógos*, per a una pensadora només hi ha un camí: “transvestir-se” en aquesta masculinitat pretesament universal, que es vol i es creu lliure de qualsevol gènere que estigmatitzi el discurs.

Així, per arribar a ser “filòsof” cal dur a terme el procés d’*humanització* a la manera de la mona de Kafka, que manifesta una vegada i una altra que per trobar “un sortida” a la gàbia en què l’havien confinat des que la van caçar, calia que “deixés de ser mona”⁷ i que imités les formes de la humanitat hegemònica, la de l’home europeu que, paròdicament, parla, fuma en pipa, escup i beu alcohol. De manera semblant, qui de nosaltres vulgui ingressar en la filosofia només tindria una sortida: fer *epojé* de la condició

6. Nietzsche, Friedrich (1983). *Així parlà Zaratustra*. Barcelona: Edicions 62 (p. 67-68).

7. Kafka. *Op.cit.* p.19; 25.

femenina i culminar un procés d'*hominització* tot “deixant-se la barba”, que és condició de possibilitat del pensar. Aquesta estratègia kafkiana la podem denominar com “la voluntat de ser un universal”. Durant segles, i crec que encara avui, les pensadores hem acceptat formar part d'aquest marc mental que instaura una estratègia ambivalent d'*inclusió i exclusió* pel que fa a les dones. En un sentit, és evident que adoptar el *topos* del masculí com a universal, acceptar posar-se a pensar subsumint-se en aquest gènere pretesament no marcat, et fa sentir inclosa en i representada per la comunitat dels filòsofs. Una manera canònica i eficaç de satisfer el nostre desig legítim de ser també reconegudes com a humanitat. Però alhora això suposa invisibilitzar-nos del tot com a dones, és més, renunciar al desig de ser-ho mentre som filòsofs, perquè assumim acríticament que aquest és el preu que s'ha de pagar per pensar, per voler formar part de la història del *lógos* universal en peu d'igualtat.

Fem un breu *excursus* acadèmic. Hi ha una coneguda teoria aristotèlica que penso que il·lustra força bé aquest desig d'universalitat. En el conegut passatge del llibre IV de la *Metafísica*, Aristòtil està cercant la ciència que especula sobre “l'ens en tant que ens”, i conclou que el seu objecte (l'ens) es defineix analògicament (“pros hen”, que els escolàstics anomenaran “analogia d'atribució”) perquè “l'ens es diu en diversos sentits, tot i que en ordre a una sola cosa i a una certa natura única”. I continua precisant que totes les coses que són, són ens per referència a quelcom un que és la substància (*ousia*), concebuda com l'*analogatum princeps* (el terme principal) per relació a la qual la resta d'atributs o categories també són ens de manera però accidental, perquè són alteracions, afeccions o privacions de la substància, etc.⁸

Aplicar la doctrina de l'analogia al nostre cas ajuda a entendre què ens ha passat. “Filòsof” es diuen de moltes maneres, però totes referides a un terme únic que és el que l'encarna màximament: l'“home”, *masculinum tantum*. I així es predica primerament i essencialment del gènere masculí, i de la resta, només accidentalment i per la relació que hi manté: ja sigui perquè el genera o el destrueix, el modifica o en suposa la negació, etc. (és a dir, per exemple, en tant que mare, esposa, amant o germana de “filòsof”). Davant la disjuntiva metafísica de ser substància o només aquest mer accident, és fàcil que, qui vulgui ser pensadora, cedeixi a la temptació de voler ser concebuda com a “home” i així poder-se representar sota la categoria de “filòsof”. Perquè, ¿qui de nosaltres no vol ser metafísicament considerada de ple dret l'*analogatum*

8. Aristòtil (1987). *Metafísica*. Madrid: Ed. Gredos. [trad trilingüe García-Yebra], IV,2, 1003a 33-34; IV, 2, 1003b 6-10: “Uns, en efecte, es diuen ens perquè són substàncies; altres, perquè són afeccions de la substància; altres, perquè són camí cap a la substància, o corrupcions o privacions o qualitats de la substància, o perquè produeixen o generen la substància o les coses dites en l'ordre a la substància, o perquè són negacions d'alguna d'aquestes coses o de la substància”. [La trad.cat. és meva.]

princeps o el *Soberano* de si mateixa en la filosofia, com ens venia la propaganda orgullosa d'aquell conyac tan patriarcal que us he esmentat?

Des d'un punt de vista psicoanalític, la cosa té certa gràcia. Adoptar aquesta "veu d'home", practicar aquest exercici (sovint inconscient) de "transvestisme" és la sortida de la mona del relat, l'estratègia de supervivència de qui vol ser reconeguda com a humana, racional, filòsof i digne de ser acceptada en "el regne dels fins". Un exercici kafià que presenta una càrrega d'esquizofrènia a la qual t'hi acabes acostumant, no sense infringir-te a tu mateixa un grau elevat de violència (també inconscient) i una dosi considerable de masoquisme, perquè ¿com pots arribar a estimar tant una tradició i algú que, com per exemple Kant, et menysté contínuament?⁹

Em permetré de fer un altre *excursus*, aquest cop més literari, amb Helene Cixous, filòsofa i novel·lista que a la seva obra *Las ensoñaciones de la mujer salvaje* expressa la mateixa experiència complexa de la identitat (en el seu cas jueva, francesa i algeriana alhora); i pel mig la paradoxa que suposa estimar els enemics, voler ser acceptada pels nens i nenes amb qui vivia al seu barri de la ciutat d'Alger:

Por encima de los combates y de las humillaciones, lo más insoportable era que en el Clos-Salembier nos asaltaban los mismos seres que deseábamos querer, de los que estábamos lamentablemente enamorados, a los que aún nos unían —pensábamos— todos los parentescos y comunidades de origen, de destino, de actitudes mentales, de memoria, de tacto, de gusto, nuestros enemigos eran nuestros amigos, y había error y confusión de las partes por todas partes, quería estar de su parte pero este era un deseo solo por mi parte, de su parte el deseo no estaba en ninguna parte.¹⁰

D'alguna manera, aquesta voluntat de ser reconegudes, aquest amor no correspost, aquest no-lloc que se'ns retorna, és l'experiència que les pensadores hem fet com a alumnes i professors: a l'institut o a la universitat, ens hem fet un fart d'explicar que la filosofia interpel·la sempre la totalitat de la humanitat, que el pensament i la racionalitat són atributs que ens defineixen universalment, que l'home és digne de drets que no es poden arrabassar, que l'home té una dignitat *per se* i que filòsofs, de fet, ho som tots... però al final, resulta que, en cap d'aquestes apel·lacions, nosaltres, com a dones, no hi érem! Tota la història de la filosofia és un exemple d'aquest *procés d'home-*

9. Parafrasegem la síntesi kantiana: educades en aquest menysteniment paternalista, l'acabes assumint i acceptes reduir la teva diversitat "a un únic coneixement" que "recorre, assumeix i dona unitat" (A 77, *KrV*) a la multiplicitat (de possibilitats del real femení) sota una sola categoria, la d'"home".

10. Cixous, Hélène (2003). *Las ensoñaciones de la mujer salvaje*. Madrid: Horas y Horas (he optat per deixar la magnífica trad. al castellà d'Arnau Pons i Yael Langella), p.35.

nització, però només en posaré dos exemples que trobo paradigmàtics. La cèlebre frase del 1496 amb què es representa el renaixement de la humanitat: *Magnum miraculum est homo* de Pico della Mirandola a l'*Oratio de hominis dignitate*, en què l'home és només i explícitament l'Adam que posseeix una noblesa que el fa *mundi copula*¹¹ entre el cel i la terra. O de nou Kant, que al conegut text del 1784 “Què és la il·lustració?” (*Was ist Aufklärung?*) considera que l'educació basada en la raó és l'única que pot fer sortir l'home (*der Mensch*, arreu també i només en masculí) de la “minoría d'edat culpable”; condició que les dones, considerades de nou el “bell sexe” (*das schöne Geschlecht*),¹² no abandonaran mai perquè sempre estan necessitades de tutela aliena.

Autoconsciència en femení: cap a ser filòsofa

¿Quan vam descobrir que en aquests termes, *homo* i *Mensch*,¹³ nosaltres no hi érem? ¿En quin moment vam despertar d'aquest somni de la raó que produeix “monstres” i mones com nosaltres? No és fàcil prendre consciència —de nou apel·lo a la psicoanàlisi— d'això que podem anomenar com la “fal·làcia de la falsa universalitat” (o que Sheila Benhabib anomena la “universalitat substitutòria”); però a còpia d'anys de barallar-te amb els textos i els autors de la filosofia, comences a sospitar que hi ha alguna cosa que no encaixa, i que potser aquesta cosa ets *tu* mateixa! Un canvi de mirada que et permet re·flexionar i veure el que mai no hi és (*tu*); i de cop t'adones fins a quin punt la universalitat és el miratge que emmascara la masculinitat (anticipem que aquesta serà una de les descobertes del seminari Filosofia i Feminismes). En certa mesura, aquests termes funcionarien com les “il·lusions” de la raó: aquells ideals asimptòtics als quals les dones mai no podrem arribar perquè estem privades d'allò essencial que ho faria possible, la racionalitat. La doctrina de l'analogia és tossuda, perquè la “raó” (el *lógos*) potser també es diu de moltes maneres, però cap es conjuga en femení, perquè és un atribut que només l'home posseeix *per se* i amb propietat.

Fer aquesta experiència de l'exclusió (que Cixous qualifica de “desposeimiento [...] que me modela en hueco al revés y por completo”¹⁴) és demolidor perquè aleshores comprens que parlar i pensar des de l'atalaia d'una raó

11. Della Mirandola, Pico (1942). *Oratio de hominis dignitate*. Edició llatí-italià d'E. Garin, p.102. Florencia: Vallecchi (digitalitzat per Boston College Library, 2018: <https://archive.org/details/dehominisdignita00pico/page/106/mode/2up>), 131r).

12. Kant, Immanuel (1981). “¿Qué es la ilustración?” a *Filosofía de la historia*. Madrid: FCE (p.25-26).

13. La filologia és implacable: *homo* (-inis) és el masculí que s'universalitza per referir-se a l'ésser humà i sobre el qual es forma el terme abstracte *humanitas* (-atis). Similarmet en alemany, *der Mensch* i *die Menschen* (pl.) és el masculí que acapara el sentit principal de l'humà i sobre el qual es forma també *die Menschheit*, l'abstracte humanitat.

14. Cixous. *Op.cit.* p. 15;68.

universal és una privilegi que tu no tens mai, perquè nosaltres –que som l'*altra* de la Beauvoir, juntament amb les migrants, les negres, les discapacitades, les sexualment dissidents i les pobres– estem marcades per una diferència que ens reclou en l'estatut d'alteritat permanent. Mentre que a la universalitat (masculina) no li cal justificació, ser dona sembla ser una particularitat que ens situa en una concreta perspectiva sobre el món (la femenina) que ens desacredita *a priori* per poder filosofar i fer-ho en nom de tots. Una altra qüestió fora plantejar-se si la veu masculina no parla també com una veu particular –o si la universalitat existeix–, perquè tot pensar és en un cos i en un context que el determina, i on el gènere no em sembla cap excepció. Sigui com sigui, aquesta vivència de l'exclusió configura una experiència “reveladora i rebel·ladora”, perquè és aleshores quan despertes del somni dogmàtic d'aquella racionalitat monstruosa i kafkiana alhora, i quan comences a ser “filòsofa”. Rellegeixes els llibres amb què la tradició t'ha educat i hi descobreixes aspectes que abans t'havien passat desapercebuts, com per exemple, la manca de referents, que és tan clamorosa que dona per fer una “genealogia de la inexistència”.¹⁵

No crec que descobreixi res si dic que els manuals de filosofia que hem usat com a alumnes i professors de la facultat juguen a cuit i amagar amb les filòsofes, un joc tan clar per les absències com pel mode de les presències. En posaré tres exemples. Començo pel més antic, que és el que encara tinc per casa: el del Nicolás Abbagnano, una *Historia de la Filosofía* de l'any 1982 en l'edició castellana. Entre els centenars de noms que explica i esmenta als índex dels seus tres volums només hi apareixen 23 dones i la majoria d'elles no ho fan com a filòsofs. Mirem-ho:¹⁶ Fenarete i Xantipa, hi són per ser mare i esposa, respectivament, de Sòcrates; Hipàrquia, per ser dona de Crates; mentre que les dues Pítia hi són per ser també esposa i filla d'Aristòtil; Temístia i Leontina (hetaira), només per ser amigues d'Epicur, mentre que una tal Axiotea s'esmenta perquè després de llegir els diàlegs platònics es va vestir d'home per presentar-se davant el mestre; Hipàtia mereix dues entrades: per ser neoplatònica que va sucumbir a les ordes dels fanàtics cristians i l'altra per ser mestra de Sinesi de Cirene; el volum 1 acaba amb la cita a Eloïsa només per corroborar que Abelard era molt guapo. Al volum 2 (que va des de l'humanisme renaixentista fins a Kant) les dones només apareixen en dues entrades: la princesa Isabel del Palatinat, per ser receptora de les cartes de Descartes i Mdm. de Warens, perquè va acollir el misogin de Rousseau. Enfilem el final amb el volum 3 i ens fem il·lusions, però tampoc: hi surten esmentades En-

15. En referència al magnífic títol de l'obra de la Rebecca Solnit, *Records de la meua inexistència*. Barcelona: Angle Editorial (2020).

16. Abbagnano, Nicolás (1982). *Historia de la Filosofía*, 3 vols. Barcelona: Hora S.A. Trobareu les referències a totes elles a: vol I, p. 56; 70; 81; 121; 183; 217 i 289; 346. Vol II, p.165 i 179; 380. Vol III, p. 34; 161; 196 i 201; 243; 318 i 319; 330; 402; 727.

riqueta Herz i Eleonora Grunow perquè eren “amigues” de Schleiermacher; Regina Olsen, la nòvia frustrada de Kierkegaard; Mdm. de Staël, reconeguda com una de les primeres escriptores romàntiques franceses, i la Clotilde de Vaux com a amant de Comte, que s’esmenta perquè li va morir molt jove; dues més hi apareixen relacionades amb Nietzsche: Còsima, per ser-ne amiga i parella de Wagner i Lou-Andreas Salomé, esmentada no com a filòsof, sinó en una referència bibliogràfica per una obra en què tracta del seu amic (que ell hauria volgut amant!); a propòsit de Bergson i el misticisme ens apareixen tres santes: Joana d’Arc, Caterina i Teresa de Jesús. I tanca les al·lusions (i les nostres il·lusions) Simone de Beauvoir, amb tres línies que destaquen que pertanyia al “clima cultural” que envoltava l’existencialisme francès.

Si pensem que amb els anys les coses han millorat, no ens resisteix la il·lusió, perquè a la biblioteca de la facultat de filosofia, han fet algunes incorporacions que tampoc no milloren la situació. A la *Història de la Filosofia*¹⁷ de García-Borrón, editada l’any 1998 s’esmenten 51 dones, moltes amants, esposes, santes, reines (d’Isabels ja en són 10) i artistes (la Beatrice Potter?). Al llarg dels seus tres volums, només sis filòsofes: Diòtima; el moviment feminista de les sufragistes que mereix 13 línies i se n’esmenten cinc, a més del seu precedent il·lustrat, Olympe de Gouges; Anna Freud, resumida en quatre línies i tres obres; Agnes Heller, citada només entre els marxistes; Lou-Andreas Salomé, dos cops per ser l’amant (?) de Nietzsche i finalment la Beauvoir, citada també dos cops: una línia i mitja mereix el seu *Segon sexe* i una nota a peu de pàgina enmig dels existencialistes que s’expliquen de debò (Sartre, Marcel, Jankélévitch, Lévinas i el mateix Abbagnano!). Finalment, el 2001 encara estem igual, i l’exemple són els dos volums del manual de la UOC titulat *El pensament filosòfic i científic*, coordinats per Josep M. Terricabras. De nou, una sola excepció, la Beauvoir, de qui Ramon Alcoberro diu que va ser “companya de Sartre i possiblement coautora de molts textos que passen per sartrians”¹⁸ i que va dedicar la seva obra *Una mort molt digna* a la qüestió clàssica de l’angoixa existencial. Cap més filòsofa esmentada, ni tan sols per part de la professora Margarita Boladeras, l’única autora dels 16 que intervenen en la redacció del manual de la universitat.

Pel que fa als manuals d’institut, podem fer una ullada a la *Història de la Filosofia* de l’editorial Cruïlla que, tot i ser de l’any 2009, l’edició seguia vigent sense cap canvi el curs passat. Tot i que han passat més de 40 anys des de l’Abbagnano i ja s’ha fet molta feina en genealogia feminista, em sembla

17. García-Borrón, Juan-Carlos (1998). *Història de la Filosofia*, 3 vol. Barcelona: Ediciones del Serbal. Trobareu les referències a totes elles a: vol I, p.229; vol.III, p. 1218-9; 1321; 1367; 1230-1232; 1298; 1347.

18. AAVV (2001). *El pensament filosòfic i científic*, 2 vol. (coord. per Josep M. Terricabras). Barcelona: Pòrtic. Edicions UOC (per a la referència a la Beauvoir, vegeu p.61).

interessant repassar què es diu al text i afegir-hi també l'anàlisi iconogràfica de les imatges que l'acompanyen.

Els tres autors del llibre de text¹⁹ (Manuel Maceiras, Julián Arroyo i Ramón E. Mandado) l'introdueixen amb una mena de presentació plena de llocs comuns, però interessant perquè ens permet copsar com sovint el nostre discurs i la nostra pràctica no coincideixen. Insisteixen que la virtut dels "filòsofs" (sempre esmentats en masculí) és que "són esgarriacries, pertorbadors de la confortable tranquil·litat dels nostres tòpics". I assenyalen que "comprendre les filosofies reclama la contrapartida de la nostra reflexió personal [i que] l'actitud de 'passar' dels problemes actuals incapacita per apreciar allò que pot contribuir a clarificar-los". Doncs bé, aquestes apel·lacions a remoure els nostres tòpics per atendre els problemes actuals no les practiquen gaire perquè, com a mínim, no els ha servit per adornar-se de l'absència de les dones en el seu llibre. Insistir davant l'alumnat que el pensament filosòfic els permetrà cultivar el seu esperit crític i alhora no adonar-se, per exemple, del prejudici de gènere que impregna el seu llibre no em sembla gaire exemplaritzant.

Si ens mirem l'obra, un típic llibre de text de segon de batxillerat de 383 pàgines en total, constatem que només hi apareixen esmentades quatre filòsofes i totes concentrades a la primera meitat del segle xx:

- Simone de Beauvoir, però citada només per la seva relació amb Sartre, "amb qui va formar parella intel·lectual i afectiva fins a la seva mort".
- A l'epígraf titulat "La filosofia espanyola de la primera meitat del segle xx", apareixen María Zambrano i Victoria Ocampo (que només s'esmenta). A la Zambrano, a més de merèixer una fotografia, se la col·loca sota l'ombra d'Ortega y Gasset i li dediquen quatre línies en què, malgrat que no s'expliquen cap de les seves idees més personals, com a mínim se citen tres de les seves obres.
- La que sí que mereix un lloc d'honor és Hannah Arendt: una pàgina sencera (37 línies) dedicada al seu pensament filosòfic, acompanyat d'una fotografia seva. Els autors afegeixen un fragment de *La condició humana*, exactament aquell en què es defineix la categoria de *natalitat*:

Amb paraula i acte ens inserim en el món humà, i aquesta inserció és com un segon naixement... Acció i discurs estan tan estretament relacionats a causa del fet que l'acte primordial i específicament humà ha de contenir alhora la resposta a la pregunta plantejada a tot nou vingut: "Qui ets tu?". Aquest descobriment de qui és algú està implícit tant en les paraules com en els seus actes.²⁰

19. AAVV (2009). *Història de la Filosofia*. Barcelona: Editorial Cruïlla.

20. Arendt, Hannah (1993). *La condició humana*. Barcelona: Ediciones Paidós (p.201-202). Per a les referències a les autores en el llibre de text, vegeu *op.cit.*: Beauvoir, p.336; Zambrano, p. 347 i 357; Arendt, p.332.

Si llegim el fragment en clau de gènere (més enllà fins i tot de la mateixa Arendt), no deixa de ser un exercici d'ironia que una apel·lació a donar veu "política", que també valdria per a les dones i que les faria néixer per a la filosofia, aparegui en un llibre de text que les silencia del tot.

- Finalment, el llibre s'acaba amb un capítol titulat: "Corrents del pensament actual", que vol ser una panoràmica de la reflexió filosòfica des de la segona meitat del segle xx fins a principis del segle xxi. Aquí l'absència és absoluta i lacerant, perquè no hi apareix ni una sola filòsofa.

Continuem una mica més amb l'anàlisi del manual i ara mirem-nos les imatges que acompanyen els 2.500 anys d'història de la filosofia, perquè també són significatives i perquè qui les hagi triat i n'hagi autoritzat l'edició participa de la mateixa cosmovisió. En aquesta ràpida anàlisi iconogràfica, m'agradaria posar la mirada de gènere en una direcció i veure només com es representa la filosofia a si mateixa al llarg del llibre, i si incorpora alguna relació amb l'imaginari femení o no.²¹

- Als capítols dedicats a la Grècia clàssica no apareix cap imatge femenina rellevant (potser alguna mussa o flautista). En consonància, en una il·lustració banal del "mite de la cova" de Plató, l'esclau que comença a educar-se i sortir-ne és, lògicament, un individu masculí. Però encara és més significatiu que no hi hagi cap representació de la deessa Atenea i sí, en canvi, moltes figures negres de guerrers extrems de la ceràmica àtica. Si jutgéssim només per les imatges, l'alumnat creuria que més que assistir al naixement del *lógos* romanem en el *mite*, aquell que enalteix l'art de la guerra i el poder dels seus guerrers (una imatgeria molt patriarcal!).
- Si repassem el Renaixement, no es millora. La imatge emblemàtica de l'humanisme és un potent cap del *David* de Miquel Àngel. I per acompanyar el cèlebre text esmentat abans sobre la dignitat de l'home de Pico della Mirandola, un fragment del fresc de la Capella Sixtina, en què dos homes, Déu i Adam, estan a punt de donar-se el ditet.

21. Podem fer una "segona navegació" per veure com el llibre de text representa les dones en general i en quins contextos hi apareixen. Per simplificar, proposo adoptar la distinció entre l'àmbit *privat* i el *públic*, perquè des d'aquí es clarifiquen les diferències.

- Quan les dones ocupen l'àmbit de la privacitat de la llar se les representa com a *casades i embarassades* (com a models en l'explicació de les virtuts morals: p.161;193). La *passivitat* de la domesticitat les acompanya com a mares i als salons de casa seva (p.88; 200; 255) o en l'abandó a l'habitació de l'hotel de Hopper, p.334.

- Però quan surten de casa i ocupen l'espai públic, ho solen pagar car: aleshores s'*agenollen* (p.101), es *despullen* (com a musses, deesses, models nues d'artista –també passives (p.63, 64; 338; 344); o bé es *prostitueixen* als carrers (gravat, p.88). I quan treballen ho fan com a *proletàries* –de fet, en el capítol dedicat al marxisme és quan hi apareixen més vegades (p.269; 271; 275; 276; 277). La fotografia de la Salomé amb un fuet "amenaçant" Nietzsche i Reé només és una inversió paròdica [mode perversa *dominatrix*] del passatge del *Zaratustra* abans esmentat (p.299).

- Pel que fa al període de la Il·lustració, la filosofia usa les dones en dues direccions *a priori* oposades per auto-il·lustrar-se. Per una banda, acompanyant la filosofia de Kant apareix la clàssica icona de la Marianne de Delacroix, *La llibertat guiant el poble*. Per l'altra, la pintura d'una dona agenollada implorant clemència, davant d'una mena de tribunal de l'època, per a l'home que té al seu darrere carregat de cadenes (revolucionari o amant?). No hi ha cap contradicció: la dona orgullosa que guia els homes cap a la llibertat de la raó alhora s'ha de postrar davant del mateix tribunal il·lustrat perquè no la reconeix ni com a racional ni com a lliure.
- Finalment, el llibre ens porta cap a l'època contemporània i opta per representar la filosofia que s'hi fa amb un dibuix al carbonet i l'oli d'Ignacio Zuloaga (el pintor del règim feixista de Franco!) titulat *Els meus amics*, que representa una reunió d'intel·lectuals encapçalada per Ortega y Gasset, Gregorio Marañón, Valle-Inclán, Azorín, Ramiro de Maeztu i el torero Juan Belmonte amb montera. És molt simptomàtic que encara al segle XXI la filosofia, el discurs racional i la paraula es representi exclusivament com una "cosa de homes" en fraternal tertúlia.

En conclusió, el mirall patriarcal i androcèntric dels manuals i llibres de text que ens eduquen encara avui en dia és més que evident.

Què és ser-filòsofa i com educar-nos-hi en veu de dona

Quan t'has pogut adonar de tot això que hem repassat és que la teva mirada ja ha canviat i comença l'exercici de "(re-)construcció" des dels marges en femení. La qüestió ara és: *què vol dir ser "filòsofa"* i què significa *"educar-se en veu de dona"*, que és el títol amb què començàvem el text.

Per poder respondre de manera concreta i situada aquestes qüestions, em vull remetre al grup Filosofia i Feminismes de la SCF, perquè naixem amb la voluntat de pensar com a filòsofes i d'educar-nos com a tals. Amb les companyes, ens hem donat un espai per pensar en aquestes qüestions fundacionals, de manera que les conclusions i propostes que a partir d'ara exposi provenen d'una reflexió feta en comú.

Fa tres anys detectem la necessitat de trobar espais de reflexió feministes i de fer filosofia en clau de gènere dins la SCF, perquè no hi havia cap grup dins de l'entitat (constatem la *inexistència*, per tant, també dins de l'Acadèmia!). Comptem amb el suport entusiasta del president (Conrad Vilanou), que ho propicia, i el grup es constitueix i comença a funcionar l'octubre del 2021. Per tant, el grup funciona des de fa tres anys; tanmateix, us haig de dir que la nostra existència és una mica *outsider*: no tenim una sala pròpia (cap habitació per poder pensar, com diria la Woolf) i només des de fa poc disposem d'un "espai virtual", una connexió oficial *online*, cedida per la SCF, que dona presència institucional al grup en el si de l'entitat.

Educar- “nos” en veu de dona per a nosaltres significa treballar dues vies en paral·lel però que acaben per convergir: per una banda, volem fer filosofia com a filòsofes; i per l'altra, volem fer genealogia i reconèixer-nos heredes d'una llarga tradició silenciada, i així col·laborar a cercar els referents que ens ajudin a pensar i vincular-nos-hi. I per abordar tot això, sospitem que ens caldrà pensar “en femení”, que potser vol dir pensar d'una altra manera.

Què significa pensar com a “filòsofes” és una mena de *work in progress* que duem a terme en cada sessió, que ens demana, per una banda, un esforç de síntesi de la tradició i, per l'altra, un esforç de caire propositiu perquè vol performar una manera alternativa de pensar. En efecte, fer filosofia com a filòsofes vol dir subsumir, qüestionar i superar (en una mena d'*Aufhebung* hegeliana) la tradició misògina heretada, en especial, la pretesa universalització del conceptes que la formen. I això no vol dir només re-significar-los arreu en femení i “fer-nos-hi un espai” (que també), sinó que alhora implica provar de pensar d'una altra manera, en què la raó deixi de ser de domini patriarcal i s'expressi també en veu de gènere. *I això en què consisteix?* Com que ens hi estem educant “reflexivament” i a mesura que ho anem fent, només us puc apuntar les pràctiques que estem assajant, que afecten lògicament tant la manera de fer filosofia com el seu contingut.

El nostre seminari és un grup de treball que promou la lectura compartida, minuciosa i completa d'obres que es decideixen sempre col·lectivament (de manera *democràtica* i consensuada). Té la voluntat de promoure l'*horitzontalitat* per donar veu a totes les participants, per això defugim el format de conferència i les exposicions *ex cathedra*, perquè no hi anem a escoltar de manera passiva, sinó a parlar i donar-nos la paraula de forma activa. El nostre propòsit és defugir els *criteris d'autoritat* (verticals i jeràrquics) i cerquem la participació en peu d'igualtat, donar-nos la veu entre nosaltres, escoltar-nos, poder pensar col·lectivament i construir un discurs en “veu de dona”. Però la veu que hi recollim en cada sessió no és “la meva o la teva”, de fet importa poc consignar l'autoria de qui ha dit què, perquè el que ens interessa són les idees que hi aportem i el discurs que anem trenant entre totes a mesura que les sessions avancen —un joc de consensos i dissensos que queden recollits en un document que elaborem també sobre la marxa i que deixa obertes les polèmiques (com diu la nostra companya Joana Subirats, a mode de “fractals”). I perquè això sigui possible, cal que la dinàmica propiciï la discussió, que ningú s'hi senti qüestionada i tingui la llibertat de pensar i la possibilitat de verbalitzar-ho en l'espai públic, encara que sigui virtual. Aquesta manera respectuosa d'entendre la intersubjectivitat la podem inscriure en el que el feminisme ha denominat *sororitat*, que implica pensar en comunitat i obtenir el reconeixement respectuós de l'altra. I això últim és molt valuós i necessari quan repenses la marginalitat amb les altres, perquè et permet corroborar que la teva visió no és esbiaixada ni fruit d'un prejudici arbitrari, sinó que és una

perspectiva compartida i vivenciada per totes. El seminari Filosofia i Feminismes ens ha permès aquesta experiència de re-apropriació, de legitimació i de pensament crític col·lectiu, una manera diferent d'educar-nos per tal que ser “filòsofes” no sigui una anomalia, sinó una condició que ens atorguem mútuament.

Aquesta manera d'enfocar la pràctica reflexiva (el com) té conseqüències immediates i visibles en allò que pensem (contingut). Per exemple, ens hem adonat que hem llegit malament la història de la filosofia, perquè “de sobte” descobrim i constatem amb perplexitat i cruesa que en aquesta història nosaltres no hi érem. ¿I com és que no ens n'havíem adonat abans, després de tantes lectures i tants anys de pràctica docent? La companya de seminari i filòsofa Núria Sara Miras (en el seu últim llibre *Filòsofes de la contemporaneïtat*) expressa aquesta “dolorosa consciència d'estar viva” com a dona i alhora inexistència per a la tota la tradició com un “cop sec”, com “el llampec que de cop t'ho fa veure tot amb una nova i diàfana claredat”.²² Sense voler pecar d'ingènues, que les dones no hi érem fa anys que ho sabem (i les filòsofes que ens han precedit fa temps que ens ho van advertint!), tanmateix, no n'hi ha prou de saber, sinó que cal adquirir plena consciència d'aquesta absència. A la manera com Marx parla de la sortida de l'alienació, el seminari ens ha permès la descoberta conjunta de passar de la *vivència* a la *consciència* de la marginació en els textos de la història de la filosofia (i de la nostra condició de “mones o monstres” per a la tradició). I abandonar “l'edat de la innocència” significa, entre altres coses, fer lectures orientades a desemmascarar discursos misògins que quan apel·len els éssers humans en realitat volen dir “home”, i quan diuen “home” volen dir exactament i només això: homes en masculí. El patró patriarcal de la falsa universalitat està tan interioritzat en nosaltres que l'havíem reprimat, i ens ha calgut fer un doble esforç d'*anàmnesi* perquè havíem oblidat que els conceptes filosòfics ens havien oblidat (de nou, un exercici catàrtic molt freudià!).

Una bona manera de repensar aquests conceptes és la proposta que fa la filòsofa Ana Carrasco-Conde al seu llibre col·lectiu *Fuera de sí mismas*, en què proposa “dislocar-los”,²³ esquarterar-los les cames i els braços per tal que ens deixin dir una altra cosa, ens permetin pensar d'una altra manera, alhora més respectuosa i originària. Quan hi penso, em va al cap la metàfora culinària d’*“estovar el pop”* per fer-lo mengívol: una manera d'ablanir el concepte fins a fer-li dir el que de debò conté; en aquest cas, una història patriarcal, misògina i de menysteniment cap a les dones. I alhora també una manera

22. Miras Boronat, Núria Sara (2023). *Filòsofes de la contemporaneïtat*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona (p.13-14).

23. Carrasco-Conde, A.-Cadahia, L. (2020). *Fuera de sí mismas. Motivos para dislocarse*. Barcelona: Herder (p. 13-15).

de barallar-se amb la tradició per tal que possibiliti una veu diferent i en femení, que se senti legitimada per reivindicar-se com a “filòsofa” perquè reconeix que algun tipus de racionalitat també és “cosa de dones”. Ara bé, això no significa que aquesta veu tingui cap mena de privilegi o monopoli, sinó que crec que cal reivindicar-la perquè es tracta d’una veu plural i disident que, com la de la negra, la pobra, la migrant, la discapacitada o la pària, parla des dels marges i exigeix que la filosofia s’esquerdi i obri espais de reflexió en el *lògos* i maneres de pensar silenciats per la tradició. Aquestes veus han vingut a alterar no només els continguts que ara cal pensar, sinó que es disposen a trencar també les maneres hegemòniques de fer-ho. En això treballem.

Fer genealogia –que no arqueologia– és l’altre objectiu explícit que ens hem marcat: sortir del “record de la nostra inexistència” per tal de fer-nos presents en la història de la filosofia. Aquí tenim darrere una llarga tradició, perquè els últims trenta anys hi ha hagut un augment considerable en l’escriptura feminista sobre història de la filosofia amb la voluntat d’incloure’ns en un cànon on no érem. També aquí s’escau el *-se* reflexiu de l’inici del text, perquè ho hem hagut de fer nosaltres mateixes, tot rescatant les pensadores i fent-ne referents d’exemplaritat. En aquesta genealogia, també ens ha calgut educar-nos re-flexivament. Annie Ernaux (premi Nobel de Literatura del 2022) ho expressa molt poèticament quan diu “em sentia, per primer cop, integrant d’una cadena de dones per on passaven les generacions”.²⁴ Així també ens vinculem nosaltres a totes elles.

Ara bé, de quina manera cal fer-ho no sembla que estigui del tot definit, i a la SCF també ens passa el mateix. És a dir, com s’hauria de fer aquesta genealogia? Quina és la millor manera d’incloure la perspectiva feminista en el si de la tradició? Penso que fins ara hi ha hagut dues opcions metodològiques: per una banda, la que ha volgut incloure-les a mode d’excepció a la història masculina oficial, a mode d’apèndix. Exemple d’aquesta estratègia inclusiva són alguns llibres de text; o les proves de les PAU, que després d’anys de reiterades demandes, han incorporat per fi una filòsofa: Martha Nussbaum. De la mateixa manera, la SCF per fi ha incorporat una secció que, com us he dit, funciona una mica des dels marges de l’entitat, i que pot semblar un complement que li doni un toc de modernitat. En qualsevol cas, la qüestió a plantejar-se és si aquesta estratègia de l’afegitó és la millor manera de visibilitzar-nos o si n’hi ha prou fent-ho així. Diu Ana Carrasco-Conde que aquesta mena de reconeixement de les filòsofes és “com si el nostre àmbit de pensament fora un pati d’esbarjo, de rellevància menor, del gran edifici de la Filosofia”.²⁵ L’Acadèmia ens hauria deixat només un espai: el de filosofar

24. Ernaux, Annie (2022). *L’esdeveniment*. Barcelona: Angle Editorial (p. 82).

25. *Op.cit.* p.15-6.

sobre i fer història de nosaltres mateixes (com ho estic fent jo ara mateix en aquest text); una pràctica indolora per a la filosofia hegemònica perquè la preserva de l'excepció que som les filòsofes. Per això, penso que hi hauria una altra estratègia més radical: la que proposa rellegir la historiografia oficial i obrir-la tota al gènere i incloure com una normalitat l'existència de la feminitat i els seus modes de pensar estovats. ¿Això vol dir que s'ha de repensar tota la història de la filosofia amb "ulls de gènere"? Francament, crec que sí, i tanmateix no sé si s'ho deixarà fer, si una tradició filosòfica tan anquilosada en serà permeable. El que sí que sé és que cal que fem l'esforç de repensar la història de la filosofia que expliquem i ens expliquem. I aquí la perspectiva feminista, com totes les que demanen la paraula des dels marges, és una veu poderosa que encara hi té molt a dir.

Vull acabar amb una experiència de la marginalitat que ens té perplexes. Al llarg dels tres anys del seminari Filosofia i Feminismes només ens han acompanyat dos filòsofs (Jordi Beltrán i Xavier Alsina), i creiem que l'absència és tan significativa o més que la presència. Si molts d'ells participen activament en d'altres grups de treball de la SCF, per què aquí no s'hi senten interpel·lats? Se m'acuden algunes explicacions que farien un sumatori explosiu. Per una banda, penso que té a veure amb el descrèdit que pateix el pensament feminista en el si de la filosofia acadèmica, en què els prejudicis patriarcals que s'hi comparteixen de manera fraternal (com diria Carole Pateman) consideren que, en realitat, pensar des del gènere no és veritable filosofia. Diu la filòsofa Ana de Miguel que "els nostres companys [tal vegada] donen suport al feminisme i condemnen el masclisme [però] no llegeixen els nostres llibres", i jo afegiria que tampoc participen en els nostres seminaris. Potser perquè els filòsofs comparteixen aquell altre prejudici que diu que el pensament de les filòsofes és només per a dones i creuen que el seminari va adreçat exclusivament a aquest tipus de públic. O bé, encara pitjor, creuen que el seminari deu ser un reducte per a feministes militants i temen per la seva integritat intel·lectual, perquè ja se sap que les feministes mengem homes (així, literalment)! O no ho sé... molt em temo que hi ha de tot una mica i que l'explicació és senzillament que no els interessa gens ni mica: si els filòsofs no llegeixen filòsofes ni van als "seus" seminaris és perquè deuen creure que allò que puguin dir no va amb ells, que les aportacions que s'hi puguin fer no són rellevants ni afegeixen res a la universalitat que, lògicament, segueixen monopolitzant. En poques paraules, encara pensen que si la filosofia és "cosa de homes", el gènere és "cosa de mujeres".

Molts filòsofs encara són refractaris a abandonar la càtedra en què estan còmodament instal·lats des de fa segles, no veuen cap benefici a abandonar el *factum* que els fa ser el "subjecte filosòfic" universal que representa la totalitat de la humanitat. Diu Paul B. Preciado que "el privilegi de la universalitat [és] un lloc anònim i tranquil on et deixen sa-

gradament en pau”;²⁶ i com que els filòsofs encara gaudeixen del privilegi de ser la veu hegemònica, no senten ni el desig ni la necessitat de posar-la en qüestió. Tanmateix, si el seminari (els) interessa no és només perquè possibilita pensar en i amb les dones —que cal fer-ho, òbviament—, sinó perquè permet elaborar un discurs que resignifica els conceptes de la tradició i que es pren seriosament això d’incorporar l’alteritat i la diferència encarnada. En definitiva, perquè vol pensar obrint espais a una veu reprimida i silenciada, com la de totes les que fins ara han estat vivint com a “monstres” en la foscor.

Acabo el text confessant-vos una malesa. Inicialment volíem anomenar el grup *Seminari Monstruós*, perquè som conscients que la nostra activitat filosòfica es proposa pensar des dels marges de l’Acadèmia, i des d’aquesta posició, dialogar-hi. I a més, hi volíem reivindicar en positiu (en una línia *queer*) la nostra qualitat de “monstres” que interpel·len la tradició, i tal com la mona del relat de Kafka, posar de manifest, davant els acadèmics, la nostra anomalia, que també és la seva. La meva secreta font d’inspiració era el gest subversiu de les *Guerrilla Girls*! Tanmateix, amb Marta Palacín, ens va agafar un rampell de prudència: si el que preteníem era aplegar el màxim d’intel·ligències i voluntats, sense espantar ningú, més valia optar per un nom més acadèmic i menys provocador, com el de Filosofia i Feminismes. Com que l’estratègia no ha tingut gaire èxit, potser ens ho haurem de replantejar... això també!

Bibliografia

- AAVV (2001). *El pensament filosòfic i científic*, 2 vol. (coord. per Josep M. Terrica-bras). Barcelona: Pòrtic. Edicions UOC.
- AAVV (2009). *Història de la Filosofia*. Barcelona: Editorial Cruïlla.
- ABBAGNANO, NICOLÁS, (1982). *Historia de la Filosofía*, 3 vol. Barcelona: Hora S.A.
- ARENDT, HANNAH, Karl Arendt, Hannah (1993). *La condición humana*. Barcelona: Ediciones Paidós.
- ARISTÒTIL (1987). *Metafísica*. Madrid: Ed. Gredos (trad trilingüe García-Yebra).
- CARRASCO-CONDE, ANNA; CADAHA, LUCIANA (2020). *Fuera de sí mismas. Motivos para dislocarse*. Barcelona: Herder.
- CIXOUS, HÉLÈNE (2003). *Las ensoñaciones de la mujer salvaje*. Madrid: horas y HORAS (trad Arnau Pons i Yael Langella).
- DELLA MIRANDOLA, PICO (1942). *Oratio de hominis dignitate*. Edició llatí-italià d’E. Garin. Florencia: Vallecchi (digitalitzat per Boston College Library, 2018: <https://archive.org/details/dehominisdignita00pico/page/106/mode/2up>).
- ERNAUX, ANNIE (2022). *Lesdeveniment*. Barcelona: Angle Editorial.
- GARCÍA BORRÓN, JUAN CARLOS (1998). *Història de la Filosofia*, 3 vol. Barcelona: Ediciones del Serbal.

26. Preciado, *Op.cit.*, p.38.

- KAFKA, FRANZ (2015). *Informe para una academia y otros escritos*. Madrid: Ediciones Akal.
- KANT, IMMANUEL (1982). *Observaciones sobre el sentimiento de lo bello y lo sublime*. Madrid: Espasa-Calpe.
- (1981). “¿Qué es la ilustración?” a *Filosofía de la historia*. Madrid: FCE.
- MIRAS BORONAT, NÚRIA SARA (2023). *Filòsofes de la contemporaneïtat*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona.
- NIETZSCHE, FRIEDRICH (1983). *Així parlà Zaratustra*. Barcelona: Edicions 62.
- PRECIADO, PAUL B. (2020) *Yo soy el monstruo que os habla. Informe para una academia de psicoanalistas*. Barcelona: Editorial Anagrama.
- ROUSSEAU, JEAN-JACQUES (1985). *Emili o de l'educació*. Vic: Eumo Editorial.
- SOLNIT, REBECCA (2020). *Records de la meua inexistència*. Barcelona: Angle Editorial.
- WOOLF, VIRGINIA (2019). *Matar l'àngel*. Barcelona: Angle Editorial